

תוכן עניינים

1	שער ראשון: כללי
1	פרק א': החשיבות בעריכת צוואה
3	פרק ב': מהי צוואה
5	פרק ג': מצווה לקיים דברי המת
7	פרק ד': עיקרון תום-הלב
7	1. כללי
9	2. עיקרון "תום-הלב" ו"זעקת ההגינות"
10	3. דיני צוואות
15	פרק ה': חובות עורך-הדין, מנסח הצוואה
15	1. עורך-הדין כמנסח הצוואה
15	2. עריכת צוואה על-ידי עורך-דין ללקוח ולבן/בת זוגו
	3. מהי החובה המוטלת על עורך-הדין, במישור האתי, כמנסח צוואה?
16	4. חובות עורך-הדין, מנסח הצוואה, לאחר מות לקוחו, החתום על הצוואה
17	4.1 חובות אתיות
17	4.2 חובות בקשר לצוואה עצמה
19	פרק ו': צורות הצוואה - סעיף 18 לחוק
23	פרק ז': חופש לצוות - סעיף 27 לחוק
25	פרק ח': הצוואה מעשה אישי - סעיף 28 לחוק
27	פרק ט': ביטול על-ידי המצווה - סעיף 36 לחוק
27	1. מבוא
27	2. "ביטול במפורש באחת הצורות לעשיית צוואה"
28	3. "השמדת הצוואה"
30	4. ביטול מכללא
31	5. ביטול הביטול
31	6. המנוחה לא ביטלה את הצוואה על-ידי השמדתה (או על-ידי אחת הדרכים האחרות שבחוק) - הערעור נדחה
31	7. האם ניתן, לצורך מתן תוקף לביטול הצוואה, לעשות שימוש בהוראות סעיף 25(א) לחוק הירושה?
38	8. הדרישה, כי הצוואה תתורגם למנוח שלא מבין את שפת הצוואה, הוכרה בפסיקה כדרישה מהותית
46	פרק י': ביצוע ותקנות - סעיף 160 לחוק
51	שער שני: נטלי הוכחה בדיני צוואות
51	פרק א': הכלל

53	פרק ב': החריג .....
55	פרק ג': דוגמאות מהפסיקה.....
1.	אי-הצגתה של תעודה רפואית מטילה על הצד המבקש להסתמך על הצוואה חובה להוכיח את גמירת-דעתו של המנוח בעת שחתם עליה.....
55	2. הנוטריון לא הכין את הצוואה, ואף לא ידע מי הכין אותה, לא זיהה את המנוחה על-פי תעודת הזהות שלה, טעה ברישום מספר הזהות שלה, לא קיבל חוות-דעת רפואית נכון ליום חתימת הצוואה, לא שמר עותר של האישור הנוטריוני והמסמכים הנלווים, לא זכר אם המנוחה הגיעה אליו ישובה בכיסא גלגלים אם לאו - העברת נטל ההוכחה.....
56	3. פגם של היעדר תאריך על גבי הצוואה.....
58	4. היעדר אישור רפואי בהתאם לתקנה 4(ה) לתקנות הנוטריונים כמוהו כפגם צורני, שבית-המשפט יכול להתגבר עליו ולרפאו בנסיבות מתאימות כדי לכבד את רצון המת באמצעות הוראת סעיף 25(א) לחוק הירושה.....
60	הירושה.....
63	שער שלישי: צוואה בפני רשות - סעיף 22 לחוק.....
63	פרק א': כללי .....
63	1. צוואה בפני רשות - סעיף 22 לחוק הירושה.....
65	2. צוואה - תקנה 23 לתקנות הנוטריונים.....
65	3. עשיית צוואה בפני רשות - תקנה 7 לתקנות הירושה.....
67	4. ציון מומים מסויימים של הניצב בפני הנוטריון - תקנה 8 לתקנות הנוטריונים.....
71	5. אישור עשיית צוואה לפי סעיף 22 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965 - טופס מס' 13.....
71	5.1 נוסח הטופס.....
72	5.2 סטיה קלה מהטופס - סעיף 26 לחוק הפרשנות.....
72	6. חתימה על הצוואה.....
73	פרק ב': תזכיר חוק הירושה.....
75	פרק ג': מהי צוואה נוטריונית.....
77	פרק ד': כוחו של האישור הנוטריוני - סעיף 19 לחוק הנוטריונים.....
81	פרק ה': "רשות" - סוגיות שונות.....
81	1. דין נוטריון כדין שופט.....
81	2. האם מזכירות בית-המשפט נכנסת בגדרה של "רשות" ?.....
82	3. ביקור אצל הרב (אב בית-הדין הרבני) בביתו.....
82	4. המצווה הקריאה לעורך-הדין (שהוא גם נוטריון) טלפונית את פרטי צוואתה.....
82	5. האם יש תוקף לצוואה תלויה באופן שבו הנוטריון תפס את עצמו במעמד אישור הצוואה ואם לאו?.....
83	.....

6. מה דינה של צוואה בפני רשות שעשתה מנוחה בפני נוטריון, אשר היה אחי בעלה המנוח?	84
7. הכומר כיהן בשעתו גם כחבר בית-דין ומילא את שני תפקידיו, זה בעל הצביון הדתי וזה בעל הצביון השיפוטי, כשהעיקר הוא שהצוואה נערכה בפני "רשות"	87
8. העובדה שעורך-הדין הוא גם נוטריון אינה הופכת כל צוואה שהוא עורך לצוואה בפני רשות	88
פרק ו': "מאושפז בבית-חולים או מרותק למיטתו" - תקנה 4(ה)	
לתקנות הנוטריונים	93
1. כללי	93
2. תעודת רופא והנוסח הקבוע בתוספת הראשונה	94
3. יש לקבל תעודה רפואית שהוצאה ביום עשיית הפעולה	105
4. היעדר אישור רפואי	107
5. אי-צירוף מסמך רפואי	110
6. מה הדין כאשר תעודת הרופא הוכנה חמישה ימים לפני עריכת הצוואה?	110
7. הנוטריון ידע כי סמוך לפני פגישתם שוחררה המנוחה מאשפוז ממושך בבית-החולים	112
8. בית-המשפט הגיע לכלל מסקנה כי צירוף הנתונים שהיו בפני הנוטריון, עת ערך את הצוואה: כי למנוחה מטפלת, היא מסתייעת בכיסא גלגלים והעובדה כי הוא שהגיע לביתה - צריכה היתה להביא את הנוטריון למסקנה כי עליו לדרוש תעודה רפואית	113
9. עסקינן במנוחה אשר שהתה בבית אבות והנוטריון פגש אותה בעודה יושבת בכיסא גלגלים - ארבעה ימים לפני עריכת הצוואה נערך למנוחה מבחן מיני מנטל ותוצאתו היתה 14 מתוך 30 - די בכך כדי לקבוע כי המנוחה היתה "מרותקת למיטה" ולהורות על העברת הנטל למבקש בשל העובדה כי לא הוצגה בפני הנוטריון תעודה רפואית	118
10. לפי צירוף כלל הנסיבות והמסמכים הרפואיים שבתיק, עולה כי בימים הסמוכים לעריכת הצוואה הנוטריונית על-ידי המנוחה היא היתה מרותקת למיטתה ובמצב רפואי קשה מאוד	124

11. המנוחה לא היתה מרותקת למיטתה באופן המילולי אולם די בעובדה שלא היתה עצמאית, נעזרה בכיסא גלגלים; נזקקה לחיתולים; סבלה מקשיי שמיעה; היתה לה מטפלת במשך שמונה שנים ואף הנוטריון התרשם כי יהיו לה קשיים להגיע למשרדו לצורך החתמתה על צוואה, והוא הגיע שלוש פעמים לביתה לצורך עריכת צוואה לאחר שהתרשם שיש לה קשיים, בכדי לקבוע שחובה היה על הנוטריון לדרוש תעודה רפואית שהוצאה ביום עריכת הצוואה ולא להסתפק בהתרשמותו שלו ובמיוחד כשסבר תחילה כי היא עלולה שלא להבינו ולכן בחן העניין. משלא עשה כן הנוטריון, המדובר בצוואה פגומה ..... 141.

12. לטענת הנתבעת, בצוואת 2018 נפל פגם, משום שהמנוחה נחשבה ל"מרותקת למיטתה" בשל גילה חוסר ניידותה ללא עזרה וליווי צמוד, מגוריה בקומה שלישית ללא מעלית, וחוסר יכולתה לצאת את פתח ביתה בגפה - דחיית הטענה ..... 144.

13. אין חולק כי למנוח היו קשיים פיסיים של ממש. הוא הובא למשרד הנוטריון על-ידי אחר. הוא לא יכול היה לעלות במדרגות למשרד והפגישה התקיימה בבית הנוטריון אשר מתחת למשרד. המנוח סבל מבעיות שמיעה וראיה ..... 149.

14. בית-משפט סבר כי היה תמרור אשר ביקש אישור רפואי המעיד על מצבה של המנוחה, בטרם עריכת הצוואה וחתימה, אם כי אין הדבר משמעו כי נפל פגם בצוואה במובנו של החוק ..... 150.

15. את המילים "מרותק למיטתו" אין לפרש באופן המילולי והמצומצם ואין משמען רק אדם שאינו יכול לשבת או להתהלך. גם אדם שלא יכול להתהלך ללא עזרה או לצאת מביתו כדי להגיע למשרד הנוטריון מחמת קושי פיזי להתהלך או לעלות במדרגות, יש להגדירו לצרכי התקנה הנ"ל כי שמרותק למיטתו ..... 153.

16. היה על הנוטריון שערך את הצוואה להצטייד בתעודה רפואית, שכן הוכח שהמנוחה היתה מוגבלת בניידותה ..... 155.

17. "מרותק למיטתו" - הפסיקה הרחיבה מושג זה וכללה גם אדם אשר קשה לו להתנייד, אדם מבוגר אשר מחמת גילו או חוליו קשה לו לצאת מביתו ולפיכך אף במקרים כאלה יש צורך בקבלת תעודה רפואית בטרם עריכת צוואה ..... 158.

18. צוואת המנוח היא צוואה נוטריונית ועל הנוטריון שערך את הצוואה, בהתחשב בכך שהמנוח היה מוגבל בניידות וישוב בכיסא גלגלים, היתה חובה על-פי תקנה 4 לתקנות הנוטריונים, לקבל תעודה רפואית שהמנוח יכול לחתום על הצוואה - קודם שהמנוח חתם, והוא לא עשה כך, תוך הפרת חובתו ..... 159.

19.	במקרה כאן לא רק שהנוטריון עו"ד ז' נקרא לבית המצווה אלא שגם מהעדויות ותיאור המצווה כאן, על-ידי שני הצדדים והנוטריון עלה כי המנוחה היתה "מרותקת למיטתה".....161
20.	המנוח כנטען הגיע בגפו למשרדו של הנוטריון ושהה שם לבדו עת נערכה הצוואה ואף עזב את המשרד בכוחות עצמו; אף אם עסקינן במצווה חולה, אין המדובר במצווה "מרותק למיטתו" המצריך הצגת תעודה רפואית לצורך ביצוע הפעולה.....164
21.	המתנגדת צודקת איפוא, כי ביום שנחתמה הצוואה לא היתה בפני הנוטריון תעודה רפואית כדין, אלא רק אישור בעל-פה. ברם, במועד עריכת האישור הנוטריוני, היתה כבר תעודה רפואית בפני הנוטריון ולכן לא ניתן לאמר כי הנוטריון לא קיים את תקנה 4 (ה) לתקנות הנוטריונים.....166
22.	כאשר אדם מאושפז בבית-חולים, יש צורך בקבלת תעודה רפואית אודות מצבו, אף אם הוא יכול ללכת בעצמו ללא כל סיוע, לצורך אישור פעולה נוטריונית. עצם היותו מאושפז, מחייב הצגת התעודה הרפואית לפני הנוטריון. לא נעשית אבחנה האם המאושפז יכול ללכת בעצמו אם לאו. העובדה שהוא מאושפז בבית-החולים מחייבת את הנוטריון בקבלת תעודה רפואית, מאחר ויש צורך לוודא שהאדם מבין את משמעות הפעולה ועושה אותה ברצון חופשי.....167
23.	קל להבין ולהבהיר מיהו אדם ה"מאושפז" אולם מיהו אדם אשר ייחשב כ"מרותק למיטתו"?.....172
24.	עצם העובדה שהנוטריונית נאלצה להגיע לביתה של המנוחה, היות והמנוחה לא יכולה היתה להגיע למשרדה, מלמדת כי המנוחה היתה בגדר "מרותקת למיטתה".....180
25.	גם אם סבל המנוח, מבעיות רפואיות בעת עריכת הצוואה, ועל כן אין מחלוקת, הרי שלא הובאה כל ראיה כי יש מקום להחיל לגביו הוראות התקנה האמורה.....182
26.	במקרה דנן, לא הונחה כל תשתית להוכיח כי המנוחה היתה מאושפזת במועד עריכת הצוואה, לא הוכח כי המנוחה היתה מרותקת למיטתה והמתנגדים לא הצליחו לשפוך ולו אלומת אור אחת ביחס לטענותיהם ביחס לנסיבות עריכת הצוואה.....184
27.	נראה, כי כל הנסיבות שפורטו היו צריכות "להדליק" אצל הנוטריון "נורה אדומה" ועליו היה לנהוג משנה-זהירות, הן ביחס לבקשה לעריכת צוואה למנוחה והן ביחס לאפשרות החתמתה על מסמך משפטי כלשהו, וזאת נוכח התיאורים שהגיעו לאוזניו עוד לפני שפגש אותה בבית בתה.....185

28. תעודת הרופא הוכנה ביום 24.09.08, כחמישה ימים קודם חתימת הצוואה - היעדר הלימה בין נוסח תעודת הרופא שנמסרה לנוטריונית לבין נוסח תעודת הרופא שבתוספת הראשונה לתקנות הנוטריונים.....	190
29. אכן כאשר משמש הנוטריון בכובעו כ"נוטריון" אזי מחוייב הוא לצרף את האישורים הנזכרים בתקנה 4(ה) לתקנות הנוטריונים, מה שאין כן כאשר משמש הוא כעד רגיל לצוואה שאז אין דינו שונה מדינו של כל עד אחר אשר אינו מחוייב בהוראת התקנה הנזכרת.....	195
30. עריכת הצוואה באופן שנערכה (ניסוחה בהיעדרה של המנוחה והחתמתה מבלי להסתמך על חוות-דעת מתאימה) מעלה ספק בנוגע לשאלה האם הצוואה משקפת את רצונה החופשי והאמיתי של המנוחה וכי נפל פגם מהותי בעריכת הצוואה שלא בהסתמך על תעודה רפואית מתאימה.....	197
31. סיכום.....	199
פרק ז': חובותיו של הנוטריון בעת עריכת הצוואה על-פי תקנות הנוטריונים.....	201
1. על הנוטריון למסור את מקור הצוואה לידי המצווה.....	201
2. על הנוטריון לנהל פנקס צוואות.....	201
3. האם על נוטריון לעמת את המצווה עם תוכן צוואתו?.....	203
4. מה תקפותה של צוואה נוטריונית שאינה נושאת תאריך וחתימה ושהאישור הנוטריוני לה הוסף 5 שנים לאחר כתיבתה, ושנה לאחר מות המצווה?.....	203
5. דחיית הטענה כי הנוטריונית לא ערכה שני עותקים של הצוואה והאישור ונמנעה מלהחתים את המנוחה על שני עותקים כנדרש, אלא החתימה אותה על עותק אחד בלבד בניגוד לתקנה 22(א) לתקנות הנוטריונים.....	206
6. ציון השכר - תקנה 17 לתקנות הנוטריונים.....	207
פרק ח': קיום צוואה על-אף פגם או חסר בצורתה - סעיף 25 לחוק הירושה.....	211
1. כללי.....	211
2. סעיף 25 לחוק הירושה לא נועד ליצור דרך חדשה של עריכת צוואה, אלא מאפשר קיום צוואה על-אף פגם או חסר בצורתה.....	215
3. אין חולק כי האם לא קראה בפני הנוטריון את הצוואה בהיעדר יכולת לקרוא בשפה העברית. אין גם כל חולק, כי כל יתר הדרישות על-פי החוק לרבות ההקראה על-ידי הנוטריון בשפה העברית, אותה היא כן הבינה - הרי שברור על פניו כי הקראה זו (של המנוחה בפני הנוטריון) לא התקיימה בפועל - ספק רב, אם המדובר בכלל בפגם, ולכל היותר פגם זה ניתן לריפוי, באמצעות סעיף 25 לחוק הירושה.....	217

4. משנקבע, כי הצוואה לא הוגשה לרשות על-ידי המצווה עצמו, אין תחולה לסעיף 25(ב)(3) לחוק הירושה המאפשר לבית-המשפט לתקן פגם בצוואה.....	228
5. האישור הנוטריוני נעשה רק כחצי שנה לאחר שהצוואה נערכה ולאחר פטירת המנוחה.....	235
6. חוסר התאמה בין תאריך הצוואה לתאריך האישור.....	245
7. האיחור בביצוע האישור הנוטריוני, מהווה פגם הניתן לתיקון לפי סעיף 25 לחוק הירושה.....	247
פרק ט': כשרות לצוות - סעיף 26 לחוק הירושה.....	251
1. כללי.....	251
2. קטין.....	254
3. פסול-דין.....	255
4. צוואה שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה.....	256
4.1 כללי.....	256
4.2 למרות מצבו הבריאותי הירוד של המנוח, בהיעדר ראיה רפואית נכון למועד עריכת הצוואה - לא עלה בידי התובעים להוכיח כי המנוח לא היה כשיר מבחינה קוגניטיבית לערוך צוואה.....	260
4.3 צוואה בפני נוטריון.....	263
4.3.1 במועד עריכת הצוואה, האפשרות לפיה היתה המנוחה חסרת כשרות לצוות בעטיו של מצבה הקוגניטיבי ומשכך "לא ידעה להבחין בטיבה של הצוואה", מסתברת יותר מהאפשרות שהיתה לה כשרות לצוות.....	263
4.3.2 הנתבע לא הרים את הנטל הראייתי המושת עליו, ולא הוכיח, כי המנוח "לא ידע להבחין בטיבה של צוואה".....	266
4.3.3 הנתבע לא העמיד ולו ראיה אחת שיש בה כדי לסתור את ממצאי חוות-דעת המומחה בנוגע לכשרותה של המנוחה לערוך את צוואת 2012.....	267
5. חולה נפש.....	269
פרק י': אונס, איום, השפעה בלתי-הוגנת, תחבולה או תרמית - סעיף 30 לחוק הירושה.....	271
1. מבוא.....	271
2. אונס ואיום.....	272
2.1 כללי.....	272
2.2 יש לבטל את הצוואות המאוחרות, מהנימוק שאלו נערכו באיום ובכפייה, אשר לא פסקו עד פטירת המנוחה.....	273
3. השפעה בלתי-הוגנת.....	276
3.1 כללי.....	276
3.2 המבחנים להוכחת השפעה בלתי-הוגנת.....	279

279.....	3.2.1 כללי
279.....	3.2.2 מבחן התלות והעצמאות
280.....	3.2.3 מבחן התלות והסיוע
280.....	3.2.4 מבחן קשרי המצווה עם אחרים
281.....	3.2.5 מבחן נסיבות עריכת הצוואה
281.....	3.2.6 מבחן הנישול
282.....	3.2.7 מבחן הגיונה של הצוואה
282.....	4. תחבולה ותרמית
283.....	5. טעות
287.....	6. טעות בעובדה
288.....	7. טעות במניע
288.....	8. טעות שבדין
289.....	9. חולה נפש
	10. הנסיבות אשר אפפו את החתימה על הצוואה האחרונה, במועד בו נחתמה, נגועות במימד של אי-הגינות באופן שמעיד כי השפעה של המערערת על המנוח אינה בבחינת השפעה לגיטימית, כי אם השפעה בלתי-הוגנת.....289
	11. לנוכח התשתית הראייתית הדלילה שהונחה בפני בית-המשפט נקבע כי הנתבע לא הצליח להרים את הנטל להוכיח השפעה בלתי-הוגנת של התובע על המנוחה.....293
	12. טענה המתנגדת כי המבקשת הפעילה לחצים והשפיעה השפעה בלתי-הוגנת על המנוחה - דחייתה.....295
	13. המתנגדים לא הניחו כל תשתית ראייתית לביסוסה של השפעה בלתי-הוגנת.....297
	14. בית-המשפט שוכנע במקרה דנן, כי למרבה הצער, ניצל המשיב 1 את מצבו של המנוח ואת השפעתו המוחלטת עליו לטובתו שלו, תוך שהוליד והוביל אותו בנתיב אותו סלל, וגרם לו בכך להעביר לידי את מלוא רכושו.....298
	פרק י"א: צוואה לטובת מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה - סעיף 35 לחוק הירושה.....299
299.....	1. כללי
301.....	2. צוואה המזכה את "מי שערך אותה"
301.....	3. "עד לעשייתה"
302.....	4. "לקח באופן אחר חלק בעריכתה"
	5. צוואה נוטריונית - הנתבע היה מעורב בעריכת הצוואה - הטענה נדחתה.....304